

STENHUGGEREN

MEDLEMSBLAD FOR JYSK STENKLUB

48. årgang nr. 3 September 2022 Total nr. 177

Glade stensamlere
deltog i en af post-
Coronaens herlige ture.

Her pilles og samles
ved Trelde Næs.

Se turreferatet inde i
bladet.

Stenhuggeren: Medlemsblad for Jysk Stenklub

Formand:

Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå 8646 7282
i.schnetler@mail.dk

Medlem af bestyrelsen og ansvh.redaktør af Stenhuggeren 2625 1733
 Søren Bo Andersen, Engdalsvej 65A, 3.tv. 8220 Brabrand sba@geolsba.dk

Medlem af bestyrelsen og kasserer 8617 4697
 Jytte Frederiksen, Myntevej 16, 8240 Risskov jytte@dichmusik.dk

Medlem af bestyrelsen og værkstedsansvarlig 8629 5518/40543902
 Hans J. Mikkelsen, Kjærslund 18, 8260 Viby J hansjikkelsen@gmail.com

Medlem af bestyrelsen og webmaster 3011 7956
 Pia Kamuk Nielsen, Firkløvervej 103, 8464 Galten pipe73@live.dk

Medlem af bestyrelsen 2714 2230
 Jeannette Kühl, Byagervej 108 F., 8330 Beder jeannette.kuhl@gmail.com

Medlem af bestyrelsen og turarrangør: 2076 0042
 Niels Sandal, Mejløvvænget 29, 8381 Tilst sandal@stofanet.dk

Suppleant og yderligere turarrangør: 2828 0626
 Michael Lykke-Bertelsen, Bredstrupvej 18, 8500 Grenå densejemaler@hotmail.dk

Kontakt til klubben: Jysk Stenklub, Myntevej 16, 8240 Risskov.

Bank reg.nr. 1551 1217380

Årskontingent i 2022/2023: 175 kr. for enkeltpersoner, 250 kr. for par (kun ét blad)

Klubbens hjemmeside: <http://www.jyskstenklub.dk/>, materiale til hjemmesiden sendes til Pia Kamuk Nielsen, pipe73@live.dk

Klubbens Facebook-side for medlemmer: «Jysk Stenklub».

Medlemslisten: Kan fås hos kassereren -

Klubblade fra andre klubber bedes sendt til formanden.

Fotos anvendt i dette blad er taget af *Arne Dich*, hvis ikke andet er nævnt

Indhold i dette nummer :

Side 3	Mindeord over Børge Halkjær
Side 5	Jysk Stenklub 50-års jubilæum
Side 6	Sten- og smykkemesse i Hasselager
Side 7	Turannonce /udflugter
Side 8	Turforslag - Sletterhage
Side 9	Turreferat -Jysk Stenklubs tur til Sangstrup
Side 12	Turreferat Trelde Næs
Side 14	Tannspat
Side 20	Molermuseet på Mors
Side 23	Boganmeldelse - Fossile hjåttænder fra Trelde Næs
Side 26	Boganmeldelse - Fossilier i Faxe Kalkbrud
Side 28	Spørg Stenhuggeren
Side 31-32	Værksted /Kontingent /Programsiden

Mindeord over Børge Halkjær

Ved Jytte Frederiksen

Endnu et af klubbens gamle trofaste medlemmer - Børge Halkjær - er død. Hans død kom ikke uventet for de nærmeste venner og hans familie, men for mange i Jysk Stenklub er det næsten ikke til at tro, at han ikke er her mere. Han har jo næsten altid været i klubben. I mere end 40 år var han medlem.

Generalforsamlingerne er i næsten 20 år blevet afviklet under hans sikre ledelse, og i et kvart århundrede reviderede han klubbens regnskab. Af profession var han tolder, og han havde en helt særegen tør måde at påpege svagheder og mangler, når han afleverede det reviderede regnskab. Detaljerne var lige så vigtige, som de store linjer. Jeg kommer sådan til at savne hans inspirerende akkuratesse.

Han og hans kone Charlotte deltog flittigt i klubbens møder og ture. Kun hans engagement i kor og orkestre kunne komme i vejen.

*Charlotte og Børge på
Helgoland-turen i 2012*

Ofte lykkedes det ham alligevel med Charlotte som chauffør at nå mere end en ting. I december 2009 debuterede Jysk Stenklubs nisseorkester med Børge Halkjær på baryton-horn, Ingemann Schnetler på elbas og Arne Dich på klaver.

En enestående besætning hvis lige man skal til William Heinesens "De fortabte spillemænd" for at finde mangan til. Hvad vi gør i fremtiden er endnu uvist. Men sikkert er, at også i orkestret satte Børges smukke tone på barytonen og bundsolide væsen sit helt særlige aftryk.

I en tid der på alle områder hylder enkeltpræstationer udført af "store" enere, er et menneske som Børge Halkjær, der på allerbedste vis mestrede samspillet kunst, værd at huske og tage ved lære af.

Han bidrog til fællesskabet med det han havde og kunne - humoristisk og venligt - og tilførte det meget mere end han modtog. Jysk Stenklub har mistet et meget værdifuldt medlem. Den eneste måde, vi kan takke ham på, er at holde de værdier i hævd, som han repræsenterede.

Jysk Stenklubs 50-års jubilæum

lørdag den 12. november 2022

I år er det 50 år siden, at en flok geologiinteresserede ildsjæle stiftede Jysk Stenklub, og det vil vi naturligvis fejre. Her skal nævnes, hvordan jubilæet skal markeres.

Den 12. november har vi lokalet fra kl. 12 til kl. 18.00. Klubben har altid prioriteret det faglige niveau højt, og derfor vil vi begynde dagen med et foredrag.

13.00: Foredrag ved museumsleder, Ph.D. Jesper Milàn, Geomuseum
Faxe: Nyt om de grønlandske dinosaurer.

Fra kl. 14.30: Fællesspisning. Menuen er oste-pølse-tapas bord fra Lading Mejeri. Egne drikkevarer og kaffe medbringes. Under spisningen er korte indslag fra medlemmerne velkomne. Det kunne være gode historier fra klubbens mange år, fremvisning af fossiler eller mineraler med særlig betydning for ejeren eller billeder fra ture. Der vil også være musikalsk underholdning og sange.

Af hensyn til indkøb bedes tilmelding givet senest på oktobermødet.

Bestyrelsen arbejder også på at arrangere en lille udstilling på Åby Bibliotek.

Desuden påtænkes et særnummer af Stenhuggeren. Bidrag fra klubbens medlemmer er meget velkomne!

STENMESSE

Velkommen til Sten- og Smykkemesse i Hasselager

Messen afholdes 1. og 2. oktober 2022 i KHIF-Hallen,
Koltvej 43, 8361 Hasselager.

Begge dage åbent kl. 10-17.

Klubben deltager som sædvanligt med en oplysnings-
og salgsstand.

Stenklubbens udrykningsstyrke stiller op hos Flintsmeden på Mols

TURANNONCE/UDFLUGTER

Lørdag den 8. oktober 2022: Tur til Dalbyover Kalkbrud

Vi mødes kl. 10 ved kalkbruddet på Stadionvej,
Dalbyover, 8970 Havndal.

Turleder: Niels Sandal tlf. 20760042

God mulighed for at finde flotte *Echinocorys*
søpindsvin, østers, søliljer, brachiopoder m.m.

Se også: [http://www.jyskstenklub.dk/
dalbyover_kalkbrud.htm](http://www.jyskstenklub.dk/dalbyover_kalkbrud.htm)

Lørdag den 14.-1. 2023:

Klubtur til Hillerslev Kalkværk

Vi mødes kl. 10 ved kalkværket på Ballerumvej 77,
Hillerslev, 7700 Thisted

Turleder: Niels Sandal tlf. 20760042

God mulighed for at finde *Galerites* og *Echinocorys*
søpindsvin, forskellige søpindsvinepigge, havsvampe
og ammonitter med mere.

Det er en god ide med skiftetøj og redskaber til at
flække kalkblokke.

Turen aflyses, hvis der ligger sne i kalkgraven (se på
Jysk Stenklubs Facebook side og hjemmeside).

TURFORSLAG

Sletterhage

Af Jytte Frederiksen

Man behøver ikke køre så langt efter geologiske oplevelser. Ude på Helgenæs finder man en lille udstilling ved foden af Sletterhage fyr. I fire små rum fortælles om fyrvæsen, om områdets plante- og dyreliv, om fyret og det nærmeste områdes historie under Danmarks besættelse fra 1940-45. Geologien er repræsenteret ved en model af havbunden ud for fyret, hvor den dybe naturskabte sejlbrende fører de allerstørste skibe til og fra Aarhus ganske tæt forbi fyret. Karakteristiske stentyper er sat op på væggen, og navnene kan læses på en tilhørende tavle. Der er ved skiltning taget højde for, at udstillingen ikke skulle kunne forveksles med en 2,5 m høj klatrevæg.

For bare en tyver får man solid viden om området med sig hjem. Og et herligt kig hjem til Aarhus, hvor den nye skyline tegner sig bare 20 km væk.

Børn kan veksle hulsten fra stranden til en slikkepind hos isbilen. Kaffen er friskbrygget, og det er et godt sted for stenører.

TURREFERAT

JYSK STENKLUBS TUR TIL SANGSTRUP DEN 26. MARTS 2022

AF NIELS SANDAL

Ud over klubbens medlemmer var deltagerne på et Folkeuniversitetskursus om fossiler inviteret med.

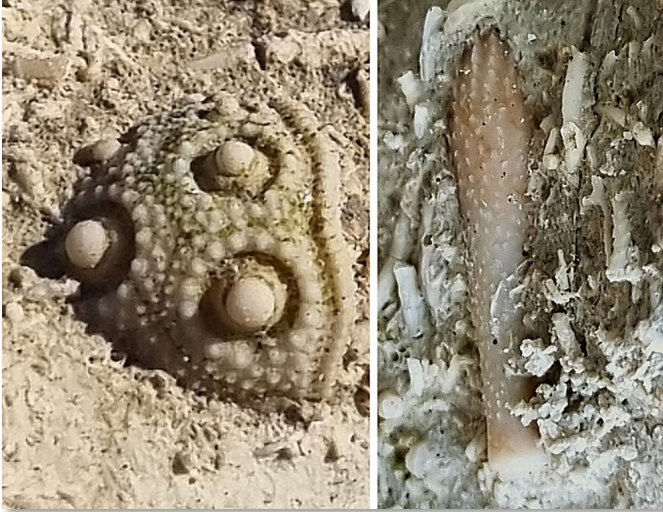

Tre glade turdeltagere glæder sig til at komme i gang med fossilsøgningen.

Michael Lykke-Bertelsen og jeg havde taget nogle af vores Sangstrup fund med for at vise, hvad man kan finde. Michael havde en imponerende samling af søpindsvin med.

Man kan vælge forskellige strategier, når man leder efter fossiler på stranden ved Sangstrup. Hvis man leder efter *Galerites* søpindsvin, skal man lede i rallet, hvor stenene har samme størrelse som *Galerites* søpindsvinet. Man kan også gøre gode fund ved at flække nogle af de nedfaldne kalkblokke. Her er der en del brachiopoder (armfodder) samt enkelte søliljer og sø-

pindsvinekøller. Hvis man er heldig, kan man finde krabber og hjattænder. På vores tur blev der fundet adskillige *Galerites* og *Echinocorys* samt enkelte *Brissopeustes* søpindsvin. Der blev fundet en del af et regulært søpindsvin med fine detaljer. I klintvæggen kunne der nogle steder ses køller fra det regulære søpindsvin *Tylocidaris*.

Skalstykke og pig fra det regulære søpindsvin, Tylocidaris, fra bryozokalken, Danien.

Der blev fundet flere enkeltkoraller, hvoraf to flotte eksemplarer havde den øverste del i calcedon. Der blev også fundet brachiopoder. Nogle i calcedon og en med fine detaljer af muskelfæste. Ved frokost blev fundene vist frem og diskuteret.

Galerites-søpindsvin og enkeltkorall Parasmilia excavata, delvis i calcedon. Fra Skrivekridt, Maastrichtien.

Stines udvalg af fossiler: Galerites og Tylocidaris baltica pigge (store køller) og mange runde kalksvampe, Porosphaera globularis sandsynligvis delvis fra Skrivekridt, Maastrichtien. Ellers små Tylocidaris abildgaardipigge og søljestilk samt andet fra Danien.

Efter frokost var mange af os på besøg på museet på Hjembækvej, hvor Peter Sørensen viste sine fossilfund over mange år frem, og vi kunne købe kaffe og kage.

Peter Sørensens imponerende samling af søpindsvin-stenkerner samt forrest "tal- og bogstavsten".

Hajtand med rod og sidetænder, men uden spidsen af kronen. Bryozøkalk, Danien.

Ud over fossilerne er der også udstillet gamle landbrugsmaskiner og redskaber.

Tak til Peter og Vibeke for at åbne museet for os.

Nogle af os tog efterfølgende en tur til stranden ved Sangstrup fra sydsiden for at lede videre. Her fandt en deltager adskillige små runde kalksvampe *Porosphaera globularis*. Der blev endvidere fundet en enkelt hajtand med sidetænder ved at flække kalkblokke på stranden.

Klubben fik flere nye medlemmer på turen. Alt i alt en dejlig tur til Sangstrup.

TURREFERAT TRELDE NÆS

AF NIELS SANDAL

Den 22. maj var der klubbetur til Trelde Næs, hvor ca. 15 af klubbens medlemmer mødtes i godt vejr ved Hyby Strand og gik mod øst langs stranden i den flotte natur. Tidspunktet var valgt ud fra lavvande på tidevandstabellen, og det blev ikke ødelagt af vind fra et uheldigt hjørne. Det er altid en god ide at tjekke vandstanden på DMI forud for en tur til Trelde Næs på grund af udskridninger i det plastiske ler og væltede træer på stranden.

Vi passerede en meget aktiv digesvalebekoloni undervejs. De fleste fossilfund blev gjort i området omkring den blå sten (malet sten).

Her blev der fundet søliljer og snegle i pyrit (svovlskis), mindst to højtænder samt dele af vættelys. Pyritfossiler nedbrydes ofte over tid og kan udvikle svovlsyre, så man skal passe på, hvor man opbevarer dem.

Andre fund fra turen var fossile krabber og en hajvirvel. Derudover *Skolithos* sten med gravegange, som er kommet med isen fra Sverige.

Længere ude mødte nogle af os Mogens Madsen, som gav gode råd om, hvordan man kan finde fossiler på Trelde Næs. Mogens har fundet tre af fossilerne i danekræbogen. Heriblandt en falsk tandfugl. Han havde et spændende fossil i rygsækken: en mulig del af en skildpadde, hvor man måske kan se ribbenene stikke ud af de to sider.

*Tr.
Mogens
Madsens
"måske-
skildpadde"-
fund*

TANNSPAT

Af Søren Brix Pedersen

Det er IKKE en stavfejl. Det staves med 2 n'er, da ordet stammer fra Norge. Materialet kaldes også for "DENTALSPAT". Der er tale om råmaterialet til fremstilling af kunstige tænder. For et år siden stødte jeg for første gang på ordet Tannspat. Jeg spurgte min tandlæge, om han brugte tannspat. Det gjorde han ikke, og så blev jeg nysgerrig.

Nogle opslag på nettet bragte mig til Evje og Iveland i Syd Norge. Her har der i længere tid været produceret Tannspat. Der produceres stadig 100-200 tons tannspat hvert år til eksport.

Kort sagt måtte jeg til området for at finde noget Tannspat. I to omgange i foråret 2022 besøgte jeg området. Takket være nogle gode geolog-kontakter i området kom jeg rundt til en del spændende lokaliteter.

KORT (Kilde: Wikipedia): Med hurtigfærgen fra Hirtshals til Kristiansand er man hurtigt i Norge. Fra Kristiansand kører man en time mod nord igennem Setesdalen - og så er man der.

FOTO: Første stop var Iveland kommunes mineraludstilling. En imponerende flot udstilling lavet af den lokale ildsjæl og tidl. lærer, Kjell Gunnufsen, som fortalte vældigt engageret til min kone og mig om alle de spændende mineralfund i kommunen.

FOTO: Næste stop var Evje kommune (1/2 time længere nordpå). Her er der en anden ildsjæl og geolog, Ronald Werner, som fortæller begejstret om tannspat og andre fund af mineraler. Han har skrevet en illustreret, letlæst vejledning til Evje Mineralsti, som fører til flere lokaliteter.

HVAD ER TANNSPAT?

Det er såmænd ”bare” en feldspat, et meget almindeligt mineral i bl.a. granit. Men det skal være rent og i den udgave, der hedder MIKROKLIN. Og så skal der helst være meget af det på et lille sted, så brydning kan betale sig, og det kan det stadig nogle steder i området. Mikroklin har en simpel kemisk sammensætning: **KAISi₃O₈** -Altså **K**alium-**A**luminium-**S**ilikat.

FOTO: Her er 2 stykker ren MIKROKLIN eller TANNSPAT, som nordmændene kalder det.

MASSER AF GRUVER

De to kommuner er spækket med gruver. Omkring 500!!! Stort set hver gård havde eller har en grube. En grube er blot et lille hul, hvor man kan komme til at hugge feldspaten fri. Hver gård kunne så have en biindtægt ved at sælge feldspaten videre.

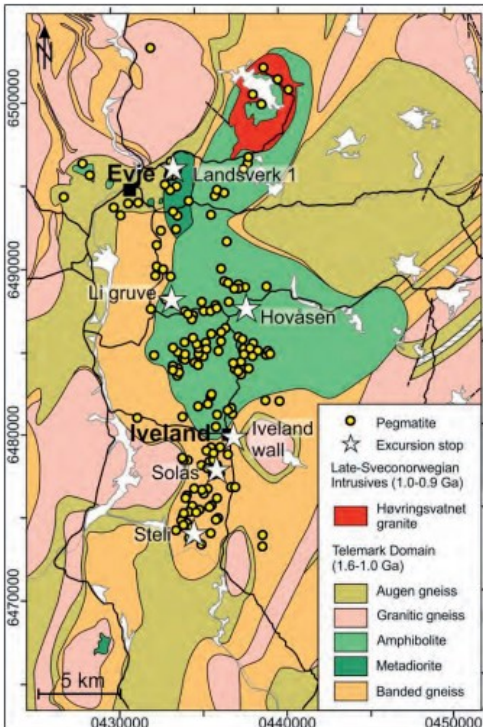

FOTO: Der er kun nogle få aktive gruver tilbage. Bl.a. Hans Kallenbergs grube (herover). Den er imponerende stor med vældige huller og gange. De dybere dele er ikke tilgængelig. De er fulde af vand og for tiden opgivet. Hans Kallenberg fortalte, at han lige havde sendt 50 tons Tannspat afsted til Tyrkiet til tandproduktion.

GEOLOGIEN I OMRÅDET

Syd Norge består overvejende af GNEJS, som er dannet i forbindelse med en bjergkædefoldning, den SVECONORVEGISKE FOLDNING, for ca. 1 milliard år siden. Omkring 100 millioner år senere trængte en magma ind i EVJE-IVELAND området og afsatte kæmpe PEGMATIT-årer.

FOTO: En lille pegmatitære fra Bornholm. Den er domineret af en kødfarvet variant af Feldspat: Kalifeldspat og nogle store kvartskorn i midten af åren. I Evje-Iveland var pegmatitårerne gigantiske: Op til 15 meter brede og med ME-GAKRYSTALLER op til 6 meter!!! (Så store var de i Hans Kallenbergs grube. Se foto).

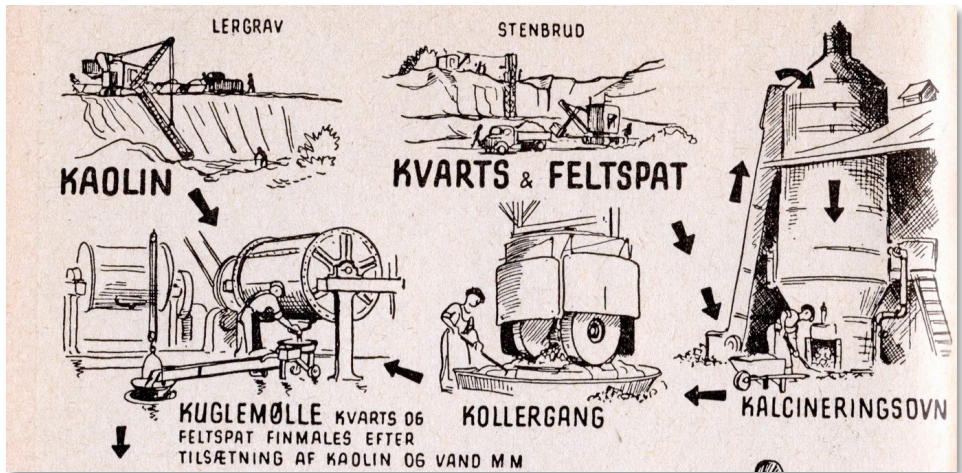

Kilde: Geological guides nr 6, 2017. Geological Society of Norway.

Pegmatit er især de lyse mineraler kvarts og feldspat og ofte i form af store krystaller. I disse pegmatiter er der store mængder ren feldspat, især MIKROKLIN. På kortet er pegmatit-gruber mærket med gul cirkel. Der er mange!!! Sammen med pegmatiten aflejres der et utal af forskellige mineraler. De fylder godt på udstillingerne, men det er en anden historie.

PORCELÆN

Mikroklinen i området er ret ren og blev fra 1780 anvendt til porcelænproduktion på Den Kongelige Danske Porcelænsfabrik i København. Rigsfællesskabet mellem Norge og Danmark varede fra 1536 til 1814. Så kongen kunne hente feldspaten og de øvrige råvarer inden for rigets grænser. (Den blå kobolt-farve til Mussel-stellet er for øvrigt også fra Norge).

Kilde: Sådan laves det, Politiken 1955

Porcelæn består typisk af 25% ren Kvarts, 25% ren Feldspat og 50% ren Kaolin. Det er lidt sjovt, at porcelæn har stort set samme sammensætning som Granit!!!! (Lidt andet forhold, men alligevel).

KAOLIN er forvitret granit/gnejs og er hvidt. Kaolinbruddet ved Rønne på Bornholm har en del urenheder i sig, men er tidligere blevet brugt. Den bedste rene kaolin fås fra Böhmen. Kaolin er et hvidt pulver og giver porcelæn og kunstige tænder den hvide farve. Ren KVARTS og ren FELDSPAT kan bl.a. hentes i Sydnorge. Alt knuses ned og smeltes sammen ved høj temperatur: 1400 grader.

Og herefter kan man så købe den hvide, hårde og sprøde brændte porcelænsmasse som en kop fra Royal Copenhagen eller et "HOLLYWOOD-SMILE" lavet på en Tyrkisk tandklinik.

Musselmalet Riflet

Højhankop 25 cl

569,00 kr.

Kilde: Royal Copenhagens hjemmeside

Et Hollywood-smil, lavet med porcelænsfacader, koster i Danmark fra kr. 5.950,00,- pr. tand. Med 10 tænder i overmund og 10 tænder i undermund giver det omkring 120.000 kr.

I Tyrkiet 5350 Euro = godt 40.000 kr. Der er således råd til en pæn ferie samtidig i Tyrkiet.

Før og efter behandling med porcelænsfacader. Det er HOLLYWOOD-smilet til højre!!!

Kilde: <https://www.bodyexpert.online/en/post/hollywood-smile-in-turkey>

PS: Køb bare koppen, men Tandsmilet er forbundet med nogle ulemper, så tjek før I tager til Tyrkiet.

MOLERMUSEET PÅ MORS

AF JYTTE FREDERIKSEN

I mange år har Molermuseet på Mors leveret en særudstilling hvert eneste år. I år er ingen undtagelse. Denne gang fejrer man grundlæggeren Bent Søe Mikkelsen med en lille udstilling, der viser hans mangesidige interesse for sten. Hvis man skulle synes, at de udstillede genstande er ret almindelige, skal man huske, at resten af museets udstilling for en stor del også skyldes ham. Gennem avisudklip og plancher kan man følge historien om museets liv. Begyndelsen beskrives sådan:

Bent Søe Mikkelsens første fund blev gjort, da han var syv år gammel. Det var i 1944, mens han hjalp forældrene med at samle kartofler. Det, han fandt, var en flot slebet stenøkse.

I 1960 blev han ansat som specialarbejder på molerfabrikken Skamol. Bent fik efter 10 år på fabrikken problemer med ryggen og begyndte at gå ture på stranden ved Skærbæk Klint for at dæmpe smerterne. Det var her, han i 1971 fandt sit første stykke forstenet træ.

Fundet som fossil i moler ved Sejerslev

opå såå fast, at træet er væk i maj eller juni, da man kan se de små knuder på grenen, forklarer Bent Søe.

Det meget tydelige aftryk er fundet sammen med en større forstenet rod, som dog ikke er fra samme træ. I øvrigt er det meget lidt af de fossile træfund, der er arbejdsstøt oplyst Bent Søe.

Fundet vil blive udstillet i forbindelse med Skærbæk molerværks 75-års jubilæum. Her håber man også at kunne udstille det forstenede fugleboved, som blev fundet sidste år.

I øvrigt vil udstillingen også byde på en gennemgang af molereas historie fra dannelsen i den kæmpe indse, der i en periode på tre til fem millioner år, dækkede hele Nordøen, Skærbæk, Kattøst, Øresund, en del af Østersøen samt Jylland og næsten Møret, der kun findes på Mors og Fårø i hele verden, stammer fra kisteldgør, der kandleddedes ved nordøstøen, og senere blev ført herred af støttemen.

Sevans

20 mill. år ekstra lagt til vandgranens historie i Danmark

Bent Søe i Sejerslev har gennem år og dag gjort ganske mange bemærkelsesværdige fund i det morstøtpe moler.

Siden har han nu fundet et fossilt, som museemontipkistær Dybdal på Faur Museum, betegner som lidt af en sensation.

Det er en forstenet gren af en vandgran eller sampejres, og en sådan er aldrig tidligere fundet i moler, hvortid den efter siges i krankegrav.

Fundet betyder, at man nu kan datere træet tilbage med 20 mill. år i Danmark, til også at have vokset i den forhistoriske korte periode for ca. 20 mill. år siden, da moleret blev dannet.

Træet vokser stadig i Californien, og har det latinske navn sequoia. Fordi vi kender træet, kan det

Herefter blev det hans hobby at samle forstenet træ og søpindsvin på strandene. I 1972 fandt han sit første molerfossil. Fundet blev gjort i Ejerslev molergrav og var en cementsten med en hel, fin lille fisk, der er slægtning til den nutidige guldlaks.

Den store private samling af fossiler og krystaller, der havde været udlånt til museet siden museets åbning, blev doneret til Morslands Historiske Museum i 1994, og det er naturligvis især takket være Bents indsats, at hans hobby siden blev til en unik attraktion for øen Mors.

Sådan blev museet til...

I 1987 havde molerværket Skamol 75-års jubilæum, og i den forbindelse var der en udstilling i Det Gule Hus over for Molermuseet, hvor en del af Bent Søe Mikkelsens private samling var udstillet. Efter jubilæet var der fire personer, som syntes, at det var synd, at Bent Søe Mikkelsens fine fossiler bare skulle hjem i privatboligen og ikke kunne beundres af flere, end tilfældet var. Det var specialarbejder på SKAMOL Bent Søe Mikkelsen, teknisk direktør på SKAMOL Jørgen Jakobsen, geolog på Danmarks Geologiske Undersøgelse Stig Asbjørn Schack Pedersen samt museumsleder på Morslands Historiske Museum Per Noe.

Et resultat af dette blev, at udstillingen kunne blive udvidet og udstillet permanent i den gamle staldbygning, hvor Fossil- og Molermuseet findes i dag. På dette tidspunkt stod stalden stadig, som da den sidste ko blev slæbt ud, og grisene sendt til slagteriet. Der forestod et kæmpe oprydningsarbejde, som Bent Søe Mikkelsen og medarbejdere fra museet i Nykøbing udførte.

Når man har glædet sig over den lille udstilling, kan man gå over i den anden side af stalden, hvor Danmarks længste forstenede træstamme ligger sammen med en masse andet drivtømmer, der sank til bunds i molerhavet. Ingen andre steder i Danmark kan man se noget lignende.

Øverst, En lang stamme af sumpeypres.

Nederst, tre stammestykker med spor efter sidegrene.

Herover, Danmarks hidtil længste fossile træstamme på 9,5 meter.

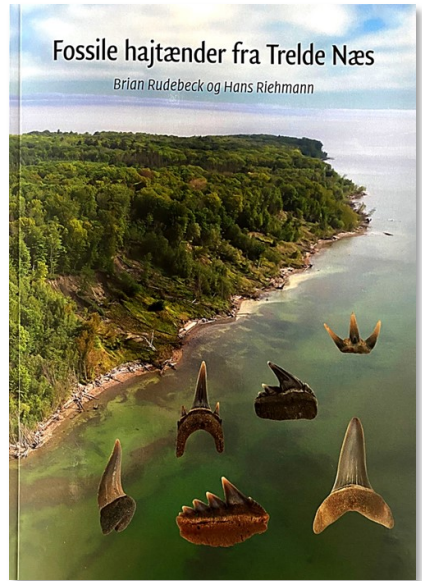
Takket være entusiastiske mennesker som Bent Søe og senere Henrik Madsen er disse enestående genstande nu tilgængelige i den landsdel, hvor de blev fundet. Det er fint med de store centrale samlinger, men uden de lokale samlinger drevet af energiske, vidende mennesker ville rigtig mange af de mest værdifulde fund være gået tabt. Så længe der graves moler på Mors og Fur, er der brug for kyndige folk, der med timers varsel kan rykke ud og sikre de særlige fund. Når gravningen en gang ophører, må man nøjes med at gøre fundene i det allerede indsamlede materiale.

Bog anmeldelse ved Niels Sandal *Fossile hajtænder fra Trelde Næs* af **Brian Rudebeck og Hans Riehmann**

I de senere år har flere og flere folk været ude for at finde hajtænder ved Trelde Næs. Interessen er øget af f.eks. Fossiler på Facebook, hvor folk lægger deres fund op.

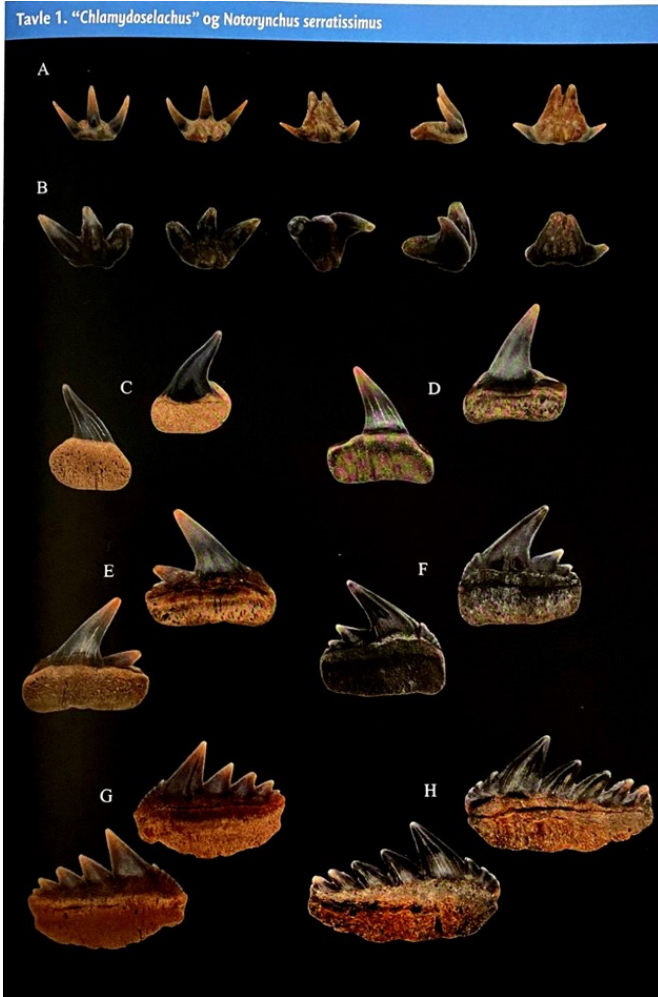
Når man har fundet flere hajtænder, opstår behovet for at finde ud af, hvilken art tanden kommer fra. Det kan være besværligt, og her hjælper den nye bog meget. For at bestemme hajarten korrekt er det vigtigt at have roden bevaret på hajtanden. I bogen er der vist flotte hele eksemplarer af tænder med rødder fra de mange arter, der er fundet af forfatterne og flere andre.

Bogen starter med placeringen af Trelde Næs og en god gennemgang af de geologiske lag primært fra Eocæn fra Trelde Næs baseret på Claus Heilmann-Clausens arbejde. Herefter er der en nyttig beskrivelse af, hvordan hajtænder og hajkæber ser ud. Man kan se, hvor forskellige hajtænder, der er placeret forskellige steder i kæben, kan se ud. Det efterfølges af en god beskrivelse af indsamlingsteknikker. Herunder understregning af, hvor vigtigt det er at have styr på vandstanden og advarsel mod at kravle rundt i vådt plastisk ler.

Et typisk opslag i bogen. Hajtænders opbygning og samleteknikker.

Hoveddelen af bogen er plancher med alle de forskellige hajtænder. Oftest vist med forside, bagside og fra siden. Billederne er i farver og med sort baggrund. Det er lidt en smagssag, om man foretrækker sort eller hvid som baggrundsfarve til hajtænder. Billederne af hajtænderne i bogen er nok en anelse til den mørke side. Det er meget flotte velbevarede eksemplarer af hajtænder med rødder, der er vist på billederne af tænder fra de mange forskellige arter.

*En typisk side med
hajtænder, her
"Chlamydoselachus"
og *Notorynchus serratissimus*.*

Sidst i bogen er der en enkelt side med gode billeder af andre typer fossiler, man kan finde på Trelde Næs. Personligt ville jeg have foretrukket lidt flere

billeder af de andre typer fossiler, man kan finde på Trelde Næs, og lidt færre af landskabsbillederne.

Til sidst er der lister over litteratur og referencer. Jeg kunne dog ikke finde referencen for den videnskabelige artikel: *A study of the sharks and rays from the Lillebælt Clay (Early–Middle Eocene) of Denmark, and their palaeoecology* af Agnete Weinreich Carlsen og Gilles Cuny, 2014 Bulletin of the Geological Society of Denmark, Vol. 62, pp 39-88. [Redaktørens bemærkning - den kan hentes gratis på nettet på denne adresse: <https://doi.org/10.37570/bgds-2014-62-04>] Denne artikel har også en beskrivelse af mange af hajarterne fra Trelde med farvebilleder. Artiklen er baseret på andre personers hjatænder, end dem der er basis for bogen. Bogen er lavet på basis af et væsentligt større antal hjatænder (mellem 8.000 og 10.000 tænder!).

Et af opslagene med lokalitetsfotos, smukke, men ikke meget nødvendige.

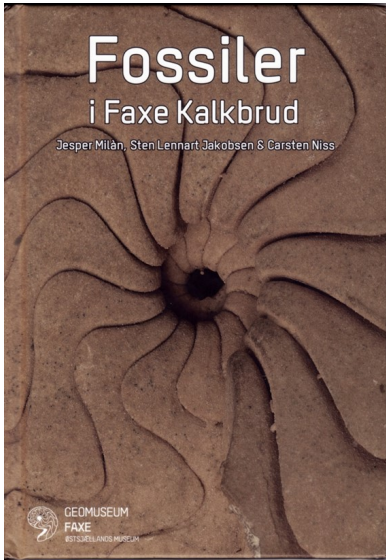
Bogen er rigtig god, hvis man har samlet hjatænder ved Trelde Næs eller vil have flere informationer om lokaliteten. Der er mange flotte billeder i bogen. Endvidere er den også relevant for folk, der har samlet hjatænder fra andre steder som f.eks. Hinge lergrav og det lidt ældre Sundbylag og moleret på Mors.

Man kan se billeder fra bogen på: <https://www.facebook.com/fossileritrelde>

Bogen kan købes hos Brian Rudebeck via mail på brian.rudebeck1970@gmail.com og koster 250 kr. + fragt 50 kr.

Bog anmeldelse ved Søren Bo Andersen

Fossiler i Faxe Kalkbrud

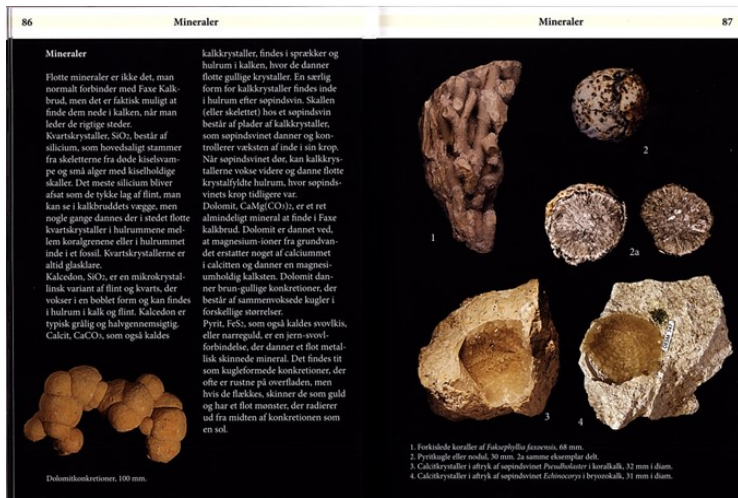

Bogen i A5-format er skrevet af Jesper Milàn, Sten Lennart Jakobsen og Carsten Niss.

Udgivet 30. juni 2022 af Geomuseum Faxe.

Bogen er på 106 sider, som omfatter flere end 500 billeder af fossiler fundet i kalkbruddet, introduktion til de enkelte dyregrupper og billedguide til alle fossilerne. Yderligere er der et kapitel om kalkbrydningens lange historie i Faxe Kalkbrud (mere end 900 år) samt et kapitel om hvordan man indsamler og kan præparere fossiler.

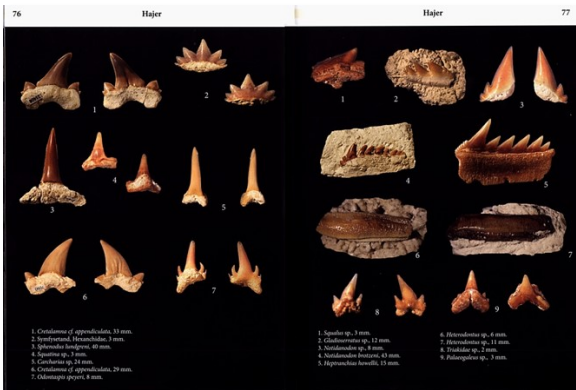
En engelsk udgave af bogen er allerede på vej.

Opslaget om mineraler fra Faxe Kalkbrud: dolomit, pyrit, forkliplede fossiler og kalkspatkrystaller inde i fossiler.

Et af snegle-opslagene viser siliconegummi-støbninger af huller i koralkalk fra Faxe Kalkbrud. Hullerne skyldes, at sneglenes oprindelige skaller er blevet opløst, men har efterladt sig huller i det hærdede kalkslam.

Tænder af mange forskellige hajer fra det forhenværende koral-banke-miljø. Hajtænder består af calcium-fosfat, der er et stabilt mineral, som ikke er blevet påvirket på trods af de mange millioner år i kalken.

Bogen kan i høj grad anbefales. De mange instruktive fotografier er i sig selv flotte og vil give en god baggrund for at grovbestemme rigtig mange af de fossiler, man kan forvente at finde i Faxe Kalkbrud. Teksten om de enkelte dyregrupper er godt forklarende om opbygningen og funktionen af den pågældende type dyr. Bogen er næsten et kursus i palæontologi og vil give læseren en solid baggrund at forstå fortidens ca. 60 millioner år gamle dyreliv ud fra.

I bogen er der også en omtale af kalkbrydningens historie og en gennemgang af de forskellige bjergarter/sedimenter/stentyper, man finder i kalkbruddet og lidt om det geologiske miljø, denne gamle koldvands koralbanke fungerede i dybt under lysets nedtrængning i datidens hav.

Bogen kan købes hos Geomuseum Faxe – har du glæde ved fossiler, bør du dyrke denne videre med den nye bog. Den bog må bestemt blive en salgssucces.

Spørg Stenhuggeren

- spørg om fossiler og sten igen – og få et svar

Har du fundet noget nyt og spændende eller noget mærkeligt, som du ikke lige kan finde ud af? Så spørg her på Stenhuggeren.

Tag et foto af dit fund, oplys findestedet og størrelsen af stenen/fossilet og send det med e-mail til Stenhuggerens redaktør (info@geolsba.dk), som så vil kontakte dén, der bedst vil kunne besvare forespørgslen. De mest interessante fund/svar vil blive bragt her i bagest i bladet i kommende numre.

Tak for henvendelserne, fortsæt gerne spørgelysten.

Besvarelsen gives af Søren Bo Andersen.

Jytte har fundet denne sten med et aftryk på Djursland. Jytte ved godt, hvad det er, men folk, som hun viste stenen til, mente, at det var en forstenet blækspruttearm med sugekopper. I gammel tid blev sådanne aftryk kaldt for ”sopatter”

Svar: Stenen ser ud til at være flint fra Danien, bedømt ud fra farven.

Flintstenen med aftrykket overst.

Gummiaftryk ("positiv") af et lignende flintastryk.

Tv: Foto af aftrykket er vendt, så det fremstår som et positiv.

I midten: Det oprindelige fotografi af "bullet"

Et skaleksemplar af et beslægtet søpindsvin, Stylocidaris affinis fra det østlige Middelhav.

Jyttes fund er et aftryk i flintstenen af nogle plader fra et regulært søpindsvin, sandsynligvis en art af slægten *Stereocidaris* (*Temnocidaris*) sp. Pladerne sidder i dobbelte rækker af henholdsvis store plader som her, hvorpå der har siddet de store pigge vekslede med meget små, perforerede plader, hvor dyrets sugefødder har gået igennem. Den geologiske alder er formodentlig Danien.

Bogsalg på Stenklubmødet april 2022

Foredrag i Stenklub april 2022

Michael Bak

I øjeblikket masser af fine og sjældne mineraler til salg fra min samling (tidl. Claus Hedegaard) - bl.a.:

- *Mere end 50 forskellige zeolite-mineraler*
- *Sjældne mineraler fra hele verden*

Overvejer du at sælge din samling ?

Med kontakt til samlere og forhandlere i USA og Europa kan jeg tilbyde dig den bedste pris for din samling af fine mineraler og gode enkeltstykker.

*Kærdalen 16 - 3660 Stenløse - Tlf. 23 21 15 43
michaelbak@worldofminerals.dk*

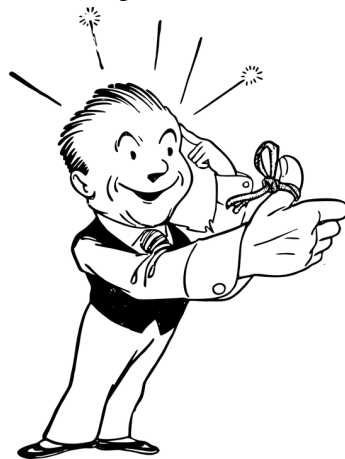

Medlemskab af Jysk Stenklub

Du kan betale kontingent for 2023 på decembermødet.

Sidste frist for indbetaling er inden generalforsamlingen i marts 2023.

175 kr. for enkeltmedlemmer eller 250 kr. for et parmedlemsskab. Kan ud over kontant betaling på klubmøderne i stedet indsættes på: **Bankkonto reg. 1551 1217380**

Klubbens værksted og bibliotek på Læssøsgades Skole

Hold dig orienteret på klubbens hjemmeside eller hos Hans J. Mikkelsen / Jytte Frederiksen.

Der er ikke så mange brugere tilmeldt i øjeblikket, så udnyt gerne de ledige pladser. Maskinerne er der og venter på at blive brugt, så hold jer ikke tilbage.

Husk af hensyn til de låste døre at ringe besked, om du kommer på værkstedet.

Brug af sølvværkstedet: 5 kr. pr. gang. Brug af slibeværkstedet: 10 kr. pr. gang.

Kontakt: Enten Hans J. Mikkelsen, når det drejer sig om værkstedet tlf. 4054 3902 Eller Jytte Frederiksen tlf. 8617 4697 eller 2943 0901.

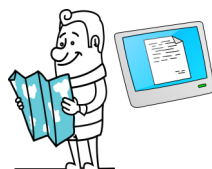
Returneres ved varig adresseændring

Afsender:
Jysk Stenklub
Myntevej 16
8240 Risskov

Program for Jysk Stenklub efterår 2022

Klubmøderne er på Åby Bibliotek, Ludvig Feilbergsvej, Åbyhøj.

Hold dig fortsat orienteret på klubbens hjemmeside eller Facebook-profil. Nye "hurtig-ture" kan være dukket op. Foredrag og arrangementer kan være blevet ændret !

2022

Lørdag d. 10/9: Klubmøde på Åby Bibliotek. Kl. 13-14.30: *Sommerens fund.*

Kl. 14.30: Foredrag ved Henrik J. Granat (GEUS):

Kæmpesten i Danmark.

Lørdag/søndag d. 1-2/10: Hasselagermessen kl. 10-17. Klubben deltager med en stand (se inde i bladet).

Lørdag d. 8/10: Tur Dalbyover Kalkbrud. Kl. 10, egenkørsel (se inde i bladet).

Lørdag d. 15/10: Klubmøde på Åby Bibliotek. Kl. 14.30: Foredrag ved Søren Bo Andersen: *Søpindsvin bli'r man sjældent træt af.*

Lørdag d. 12/11: Klubmøde på Åby Bibliotek. **Vi fejrer 50-års jubilæum:**
Først kl. 13.00: Foredrag ved Jesper Milàn (Geomuseum Faxe): *Nyt om de grønlandske dinosaurer.* Dernæst kl. 14.30 fælles spising og socialt samvær. (Se nærmere inde i bladet).

Lørdag d. 10/12: Det traditionsrige *julemøde* på Åby Bibliotek med kaffe og kage, julesange samt ikke mindst julelotteriet.

2023

Lørdag d. 14/1: Tur til Hillerslev Kalkbrud. Kl. 10, egenkørsel (se inde i bladet).

Deadline for decemhernummeret af STENHUGGEREN er den 24. oktober 2022. Materiale sendes til Søren Bo Andersen (sba@geolsba.dk), eller kan afleveres ved klubmøder.

AL DELTAGELSE I FORENINGENS AKTIVITETER SKER PÅ EGEN REGNING OG RISIKO

Ved ankomst til møderne på Åby Bibliotek efter kl. 14.00, hvor dørene bliver lukket, kan man benytte klokken til højre for døren. Husk selv at medbringe nødvendig proviant til møderne. Fra kl. 13.00 er der åbent for handel, bytning, stensnak og "sten på bordet". Mødet starter kl. 14.30.

